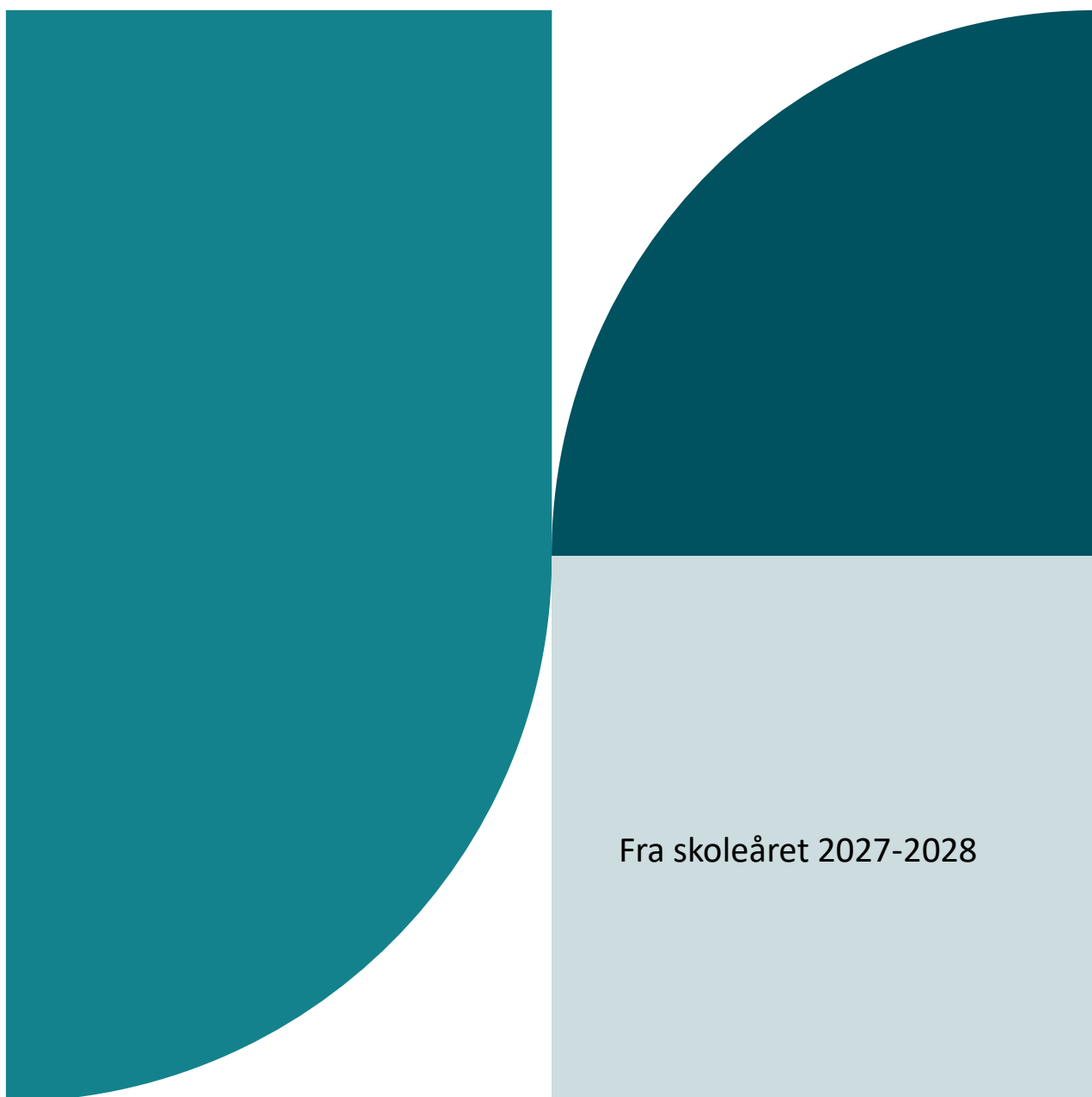

Rammer og innhold i arbeidsliv og i hverdagslivs tilbudet - AHT

Fra skoleåret 2027-2028

1. Hverdagsliv (HTH)

Hverdagsliv passer for elever som har behov for et helhetlig og omfattende spesialpedagogisk tilbud ofte i sammenheng med helsevedtak fra kommunen. Mange elever i dette tilbudet har også store motoriske funksjonsnedsettelse og bruker rullestol og løfteheis. Elever på Hverdagsliv har dagsenter som målsetning etter videregående skole. Opplæringstilbudet vil avvike fra all ordinær fag- og timefordeling og tilpasses i elevenes individuelle opplæringsplan (IOP).

Innholdet i opplæringen bygger på ferdighetsmål. Det benyttes anerkjente tester og kartleggingsverktøy som grunnlag for vurdering av elevens funksjonsnivå og behov, og realistiske ferdighetsmål er basert på elevens forutsetninger og utviklingspotensiale.

Hovedområdene er bygget opp med ferdighetsmål – hovedmål og delmål – fra disse ferdighetsområdene:

- **Kommunikative ferdigheter**
- **Sosiale ferdigheter**
- **Motoriske ferdigheter**
- **Dagliglivets ferdigheter (ADL)**

I hovedområdene er det trukket inn deler av emner og områder fra overordnet del av læreplanen. Målene tilpasses individuelt og justeres i tråd med elevens sin utvikling.

Arbeid med grunnleggende ferdigheter skal gå som en rød tråd og jobbes med tverrfaglig tilknyttet de ulike hovedområdene.

I hverdagslivstilbudet er den ytre rammen for undervisning 30 timer/uke, med normert tid på 3 år. Hovedmålsetningen etter videregående opplæring er et dag/aktivitetstilbud i regi av hjemkommune.

Kommunikative ferdigheter

Dette handler om evnen til å formidle egne behov, ønsker eller følelser – og respondere på andres kommunikasjon, selv med svært begrensede uttrykksmuligheter.

Eksempler:

- **Respons på tiltale:** Personen responderer når noen sier navnet deres, f.eks. ved å bevege øynene, smile, lage en lyd eller bevege en kroppsdel.
- **Bruk av hjelpemidler:** Kan bruke en bryter eller øyestyringsenhet for å si "ja" eller "nei", eller for å velge mellom alternativer.
- **Uttrykke følelser:** Viser glede ved å smile eller le, eller ubehag ved innøvd tegn/lyd eller vri seg bort.
- **Delta i samspill:** Kan initiere eller svare på kontakt, for eksempel ved å strekke ut en hånd mot en person de liker. Jobbe individuelt med elevens styrker i samspill.

- **Velge mellom alternativer:** Eleven velger selv mellom konkrete, enten verbalt, fysisk eller med ASK (Alternativ supplerende kommunikasjon). Eksempel; Ser lenger på et bilde eller objekt for å vise preferanse.

Sosiale ferdigheter

Dette omfatter evnen til å delta i samspill med andre, bygge relasjoner og være en del av et sosialt fellesskap.

Eksempler:

- **Være til stede i gruppe:** Oppfatter og reagerer på andres nærvær, for eksempel ved å følge med på ansikter, lyder eller bevegelser i rommet.
- **Samspill:** Deltar i enkle sosiale leker, som å "gi og ta" en ball med støtte.
- **Uttrykke tilknytning:** Viser glede over å være sammen med bestemte personer, for eksempel ved å smile når medelever eller lærere kommer inn.
- **Delta i felles aktiviteter:** Lytter til musikk eller ser på bilder sammen med andre, og uttrykker engasjement.
- **Tåle samvær:** Øve på å være sammen med andre, og vente på tur i aktivitet og samhandling.

Motoriske ferdigheter

Dette handler om kroppslige bevegelser, både grov- og finmotoriske.

Eksempler:

- **Hodestyring:** Kan snu hodet mot en person eller gjenstand, eller holde hodet oppe med støtte.
- **Bruk av armer/hender:** Kan gripe etter objekter, trykke på en stor bryter, gi "high five" eller vinke med hjelp.
- **Sitte eller stå med støtte:** Kan sitte oppreist i rullestol eller spesialstol med støtte, eller stå i ståstativ.
- **Koordinere bevegelser:** Kan føre hånd til munn, eller føre en skje mot munnen med støtte.
- **Enkle bevegelser:** Kan trampe med foten, banke med hånden, eller klappe.

Dagliglivets ferdigheter

Dette handler om å delta i rutiner og aktiviteter som er en del av hverdagen.

Eksempler:

- **Påkledning:** Løfter arm eller fot for å hjelpe til når klær skal tas på eller av. Kneppe knapper, glidelås, borrelås ol. Individuelt for hver enkelt elev.
- **Måltider:** Kan åpne munnen når maten kommer, eller svelge med støtte, kanskje holde i en kopp eller skje med hjelp.
- **Toalettbesøk:** Kan gi signaler (f.eks. lyder, bevegelser, ansiktsuttrykk) for å si fra om behov for do eller bleieskift.

- **Personlig hygiene:** Jobbe med rutiner for personlig hygiene etter måltider og toalett/skift. Eksempelvis å vaske ansikt og hender etter måltid. Håndvask og tørk av hender etter toalettbesøk.
- **Velge aktivitet:** Kan vise preferanse for ulike aktiviteter, for eksempel gjennom å se på, peke mot eller smile til det de liker best.

Tilpasning og observasjon er nøkkelen:

Det viktigste er å være observant på små tegn på kommunikasjon og deltakelse. Mange unge med sterkt nedsatt funksjonsevne har egne, unike måter å uttrykke seg på, og det er viktig å ta utgangspunkt i hver enkeltes mulighet og behov. Hjelpemidler som symboler, brytere, spesialtilpassede stoler eller kommunikasjonstavler kan gjøre stor forskjell for å utvikle og støtte ferdighetene.

Ved behov for alternativ og supplerende kommunikasjon (ASK)

Alle trenger språk for å utvikle seg. Å kommunisere på andre måter enn gjennom talespråk kalles alternativ og supplerende kommunikasjon, forkortet til ASK.

Retten til ASK er knyttet til § 3-13 (§ 11-12) i opplæringsloven:

«Elever som helt eller delvis mangler funksjonell tale og treng alternativ og supplerende kommunikasjon, skal få bruke eigna kommunikasjonsformer og nødvendige kommunikasjonsmiddel i opplæringa»

ASK står for alternativ og supplerende kommunikasjon. ASK er språket til personer som helt eller delvis mangler funksjonell tale. Målet er å gjøre det mulig for personen å uttrykke ønsker, behov, tanker og følelser, og å delta i sosialt samspill og læring. ASK omfatter alle former for kommunikasjon som støtter eller erstatter tale. Dette kan være bruk av mimikk og gester, tegn-til-tale, taktile tegn og symboler, grafiske symboler og skrift.

ASK er aktuelt for personer i alle aldre som har utfordringer med å bruke tale til kommunikasjon. Det kan være på grunn av medfødte diagnoser som cerebral parese, autisme, ulike syndromer, utviklingshemming, eller en ervervet skade. Behovet for ASK kan være midlertidig eller varig. Noen bruker ASK som supplement til tale, mens for andre er det hovedformen for kommunikasjon. (Statped.no)

Skolen skal sørge for at eleven får brukt egne kommunikasjonsformer og nødvendige kommunikasjons hjelpemidler i opplæringen og gjennom hele skoledagen. Personalet har ansvar for å bidra til et språkmiljø med utgangspunkt i dette.

2. Arbeidsliv (HTA)

Arbeidsliv passer for elever med nedsatt funksjonsevne og med et helhetlig spesialpedagogisk tilbud, men med stor grad av egen mobilitet. Eksempel kan være unge med lett utviklingshemming og andre funksjonsnedsettelse. Elever på Arbeidsliv skal rustes for arbeidsliv i varig tilrettelagt arbeid. Opplæringstilbudet vil avvike fra all ordinær fag- og timefordeling og tilpasses i elevenes individuelle opplæringsplan (IOP).

Innholdet i opplæringen bygger på ferdighetsmål. Det benyttes anerkjente tester og kartleggingsverktøy som grunnlag for vurdering av elevens funksjonsnivå og behov, og realistiske ferdighetsmål er basert på elevens forutsetninger og utviklingspotensiale.

Hovedområdene er bygget opp med ferdighetsmål – hovedmål og delmål – fra disse ferdighetsområdene:

- Kognitive ferdigheter
- Sosiale ferdigheter
- Praktiske ferdigheter
- Dagliglivets ferdigheter (ADL)
- Arbeidslivstrening

I hovedområdene er det trukket inn deler av emner og områder fra læreplanen som berører fagene; norsk (kompetansemål etter trinn), engelsk (kompetansemål etter trinn), matematikk (kompetansemål etter trinn), samt naturfag og samfunnsfag (eks utvalgte kompetansemål fra grunnskolen). Målene justeres i tråd med elevens sin utvikling.

Arbeid med grunnleggende ferdigheter skal gå som en rød tråd og jobbes med tverrfaglig tilknyttet de ulike hovedområdene.

Opplæringstilbudet vil avvike fra ordinær fag- og timefordeling og tilpasses i elevenes individuelle opplæringsplan (IOP).

I arbeidslivstilbudet er den ytre rammen for undervisning 30 timer/uke, med normert tid på 2 år i skole og 2 år som lærekandidat i en tilrettelagt bedrift. Funksjonsnivået har som målsetning å fungere i en gruppe på ca 5 elever med en lærer/instruktør.

Hovedmålsetningen etter videregående opplæring arbeid i en VTA bedrift (se mer [Varig tilrettelagt arbeid - nav.no](https://www.nav.no))

Kognitive ferdigheter

Her handler det om å kunne uttrykke seg og forstå, og å tilegne seg og bruke kunnskap.

Eksempler:

- **Delta i samtaler:** Kan føre en samtale med andre, men kan trenge litt ekstra tid til å svare, eller trenger at spørsmål blir gjentatt eller forenklet. Kan også ha vansker med å holde tråden i samtalen, eller forstå ironi og metaforer.
- **Bruke språk aktivt:** Kan uttrykke ønsker og behov verbalt, men kan ha utfordringer med å forklare komplekse tanker eller følelser.
- **Forstå beskjeder:** Kan oppfatte hovedinnholdet i beskjeder, men trenger ofte at informasjon blir gjentatt, delt opp eller vist visuelt (f.eks. med bilder, piktogrammer eller skrift).
- **Bruke hjelpemidler:** Kan ha nytte av for eksempel talemeldinger på mobil, tekst-til-tale-verktøy eller støtte til skriving (apper, stavekontroll, ordbank).
- **Delta i gruppearbeid:** Kan delta i diskusjoner og meningsutveksling, men trekker seg kanskje litt tilbake, eller trenger oppmuntring til å ta ordet. Finne sin plass i fellesskapet.
- **Lærekandidat i VTA-bedrift:** skrive logg, dokumentere med bilder, lese enkle instruksjoner, følge maler og bruksanvisninger, gi beskjed ved fravær o.l.
- **Skoleferdigheter:** Grunnleggende ferdigheter i de enkelte fagene, med vekt på praktisk anvendelse. F.eks. å kunne klokka, lage mat etter oppskrift, lage et enkelt budsjett.

Sosiale ferdigheter

Sosiale ferdigheter handler om evnen til å fungere sammen med andre. For å kunne jobbe med sosiale ferdigheter må man utvikle relasjoner med andre. Det øves på gjennom lek og læringsaktiviteter.

Eksempler:

- **Vennskap:** Kan ha noen få gode venner, men synes det kan være vanskelig å ta initiativ til å bli med i lek, invitere med hjem eller ordne opp i konflikter.
- **Ansvarlighet:** utføre oppgaver, holde på avtaler og ta hensyn til egne og andres eiendeler og arbeid.
- **Regulere følelser:** Kan bli lett frustrert eller lei seg, og trenger kanskje hjelp til å sette ord på eller håndtere følelser i sosiale sammenhenger.
- **Delta i gruppeaktiviteter:** Er med på leker, samarbeidsoppgaver og diskusjoner, men kan trenge hjelp til å finne sin plass, vente på tur eller be om hjelp.
- **Løse konflikter:** Trenger gjerne støtte fra voksne til å megle eller løse uenigheter, og kan ha nytte av rollespill eller sosial ferdighetstrening.

Praktiske ferdigheter

Her handler det om fysisk aktivitet, grov- og finmotorikk i praktiske gjøremål, og utførelse av konkrete arbeidsoppgaver.

Eksempler:

- **Gå, løpe, hoppe, klatre:** Kan delta i fysisk lek og aktivitet, men kanskje med litt lavere tempo, mindre utholdenhet eller behov for hyppige pauser.
- **Skrive og tegne:** Kan skrive, tegne og bruke saks, men håndskrift kan være utydelig, og finmotorikken kan være noe forsinket. Kan trenge spesialtilpassede blyanter, skrivehjelpemidler eller PC for å avlaste.
- **Kroppsøving:** Kan være med i kroppsøving og fritidsaktiviteter, men har kanskje utfordringer med ballspill, koordinasjon eller å følge komplekse spilleregler.
- **Kle på seg selv:** Klarer stort sett å kle på seg, men kan trenge hjelp med å knytte skolissene, kneppe små knapper eller bruke glidelås.

Dagliglivets ferdigheter

Dette handler om å mestre hverdagsaktiviteter og rutiner.

Eksempler:

- **Personlig hygiene:** Klarer å vaske seg, pusse tenner og stelle hår, men trenger kanskje påminnelser eller struktur for å huske alt.
- **Mat og måltider:** Kan smøre mat og spise selv, men kan trenge repeterende oppgaver og hjelp til matlaging, oppskrift med visuell støtte og i handlingsrekke
- **Huslige oppgaver:** Kan rydde rommet, vaske klær eller dekke bordet, men trenger kanskje sjekklistor, rutiner eller tydelige instruksjoner.
- **Håndtere penger:** Kan betale for seg i butikken, men trenger kanskje veiledning i å telle penger, bruke bankkort eller forstå verdi.
- **Planlegge og organisere:** Kan pakke skolesekken og holde orden på lekser, men har ofte behov for oversiktlige planer, faste rutiner eller digitale påminnelser.
- **Busstrening:** Mål om å ta buss til og fra skolen. Dette er også noe som øves på i skolesammenheng til eleven skal ut i arbeid/lærekandidat.

Arbeidstrening:

Spesifikke mål knyttet til praksisbedrift må utarbeides i IOP med elev og bedrift når arbeidsplass/praksisplass er avklart. Praktiske handlingsmål og fremtidig nytteverdi bør vektlegges. På Vg2 skal eleven ha som mål å ha arbeidstrening minimum 10 dager hvert halvår i en tilrettelagt bedrift.

Opplæringen skal sikre god overgang til arbeidslivet. Skolen gis stor grad av fleksibilitet til å gjennomføre arbeidstreningen, men dette skal foregå i dialog med eleven og foresatte.

Oppsummering:

Ungdom på arbeidsliv kan ofte delta i mange aktiviteter på linje med andre, men vil gjerne ha behov for litt ekstra tid, tilrettelegging, eller støtte for å mestre ulike ferdigheter. Tilretteleggingen bør være individuell og bygge på styrkene deres, slik at de kan utvikle ferdighetene sine videre og oppleve mestring i hverdagen. Mer tid og tålmodighet fra omgivelsene

- Tydelige forklaringer og visuell støtte
- Struktur, rutiner og påminnelser
- Praktisk hjelp i enkelte situasjoner
- Sosial støtte og trening i samspill

Målet er å gi tilpasset støtte slik at de kan være mest mulig selvstendige og oppleve mestring i hverdagen. Tilretteleggingen bør tilpasses den enkeltes behov og forutsetning.

Telemark
FYLKESKOMMUNE

telemarkfylke.no

Postadresse:

Postboks 2844
3702 Skien

Besøksadresse:

Torggata 18
3717 Skien

Tlf. 35 91 70 00
post@telemarkfylke.no

